

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

LEONARD SHENGOLD

DELIRURILE VIETII COTIDIENE

TRADUCERE DE

Brândușa Popa

PSIHOLOGIA
PENTRU
TOȚI
PPT

3
TREI

Natura acestui amor propriu și a eului uman este să nu se iubească decât pe sine și să nu se ia în considerare decât pe sine. Dar ce va face? Nu va putea împiedica acel obiect pe care-l iubește să fie plin de defecte și de josnicii: îl vrea mare și el este mic. Vrea să fie fericit și se vede nefericit; ar vrea să fie perfect și se vede plin de imperfecțiuni; vrea să fie obiectul iubirii și al respectului oamenilor și vede că defectele lui nu-i aduc decât aversiunea și disprețul lor. Această încurcătură în care se află provoacă în el cea mai nedreaptă și mai criminală pasiune pe care ne-am putea-o imagina. Căci el concepe o ură de moarte împotriva acestui adevăr care-l copleșește și-l convinge de defectele sale. Ar dori să-l nimicească și, neputându-l distruge în sinea lui, îl distruge pe cât poate, în cunoașterea lui și în cunoașterea celorlalți. Adică, depune toate eforturile din lume pentru a-și ascunde defectele, atât față de ceilalți, cât și față de sine, și nu suportă să-i fie arătate și nici să-i fie dezvăluite de alții. Este fără îndoială foarte rău să fim plini de defecte; dar și mai rău este să fim plini de ele și să nu vrem să le recunoaștem, pentru că acest lucru înseamnă să-l adăugăm pe cel al unei iluzii voite.¹

CUPRINS

Mulțumiri.....	9
Introducere.....	13
1. Un exemplu de delir la o persoană nevrotică.....	25
2. Deliruri narcisice.....	35
3. Invidia malignă.....	66
4. Iluzii paranoide și iluzii dobândite prin identificarea cu delirul părinților.....	105
5. Samuel Butler, un exemplu literar	123
6. Deliruri implicate în perversiuni și îndrăgostire.....	167
7. „Asumarea“ și implicațiile ei terapeutice.....	185
Anexe	221
Bibliografie	235

¹ Pascal, *Cugetări*, p. 197. Sublinierile aparțin lui Leonard Shengold (N.t.).

Respect pentru oameni și cărți

INTRODUCERE

Dar la urma urmei suntem părinți, împovărați de toate iluziile care acompaniază această condiție.

— Freud, *Scrisoare adresată viitorului ginere*,

Max Halberstadt, 7 iulie, 1912

Cititorule, privește în jurul tău și privește în interiorul tău. Încerc să sublinez că noi, oamenii obișnuiți, știm cu toții ceea ce considerăm a fi de la sine înțeles: micile excentricități și „nebunii” ale noastre și ale cunoștințelor noastre.

Când eram medic psihiatru rezident la spitalul Kings County din Brooklyn în anii '50, am participat la prelegeri despre psihozele majore ținute de un medic și psihanalist imigrant, Jan Frank. Cred că Jan se născuse în Ungaria, dar trăise mulți ani la Praga și își avusese formarea și practica psihiatrică și psihanalitică acolo. Fusese alungat din iubita lui Cehoslovacie de către naziști și lucrase în Kansas la fundația Menninger înainte să vină la New York. Era un profesor minunat

și își interviewa pacienții într-un mod exhibiționist, dar abil. De obicei, putea să-i facă chiar și pe cei tăcuți să reacționeze la flateriile lui empaticе, iar alegerea unui pacient pe care să ni-l prezinte dr. Frank (și care ar fi putut să-l deruteze sau să-l încurce) la conferința lui săptămânală din secție era una din plăcerile de a fi rezident în ultimul an. După ceea ce era de obicei un interviu uluitor, Jan urma să evoce, să descrie și să explice sensul fenomenelor clinice ai căror martori fuseseam, dar pe care noi, rezidenții, nu le observam sau înțelegeam corect întotdeauna. Reușitele lui, obținute parțial prin marele lui talent de imitator, păreau aproape magice. Imitarea era una bizară — pacienții psihotici cu diverse origini etnice care veneau din Brooklyn sau Queens vorbeau fiecare cu propria versiune a accentului central european pronunțat, sălbatic și ciudat al lui Jan. Jan Frank era în mod evident un excentric. Era greu să mi-l imaginez lucrând ani în șir la Menninger; părea că locul lui e mai degrabă în Oz decât în Kansas. Era diferit de noi, ceilalți — prin postură și mers, îmbrăcăminte și discurs. Felul lui de a vorbi foarte specific, vag maghiar, plin de schimbări subtile și explozii intermitente de ton și tonalitate, gravita în jurul unei pleiade de greșeli de pronunție foarte caracteristice (și deseori, cred, intenționate). Mi se părea că discursul lui se desfășura în mare parte cu ajutorul asociațiilor libere, ornamentate cu jocuri de cuvinte și citate (primele deseori neprovenite din limba engleză, ultimele de obicei din literatura clasică și extrem de rar din literatura familiară sau bine cunoscută). Jocurile lui de cuvinte erau deseori neinteligibile pentru cea mai mare parte a auditoriului, dar îl amuzau întotdeauna pe Jan, al cărui chicot satisfăcut și autolaudativ putea atinge crescendouri prelungite de ciripeli ascuțite. În ciuda tuturor acestora, când termina o oră de predare, puteai simți că nebunia

lui era una cu metodă — ne făcea să simțim cum era să fii schizofrenic sau maniaco-depresiv, și, mai presus de toate, că oamenii aceștia *sunt* persoane, nu doar agregate de simptome sau generalizări bleuleriene. Și ne-a învățat că mare parte din discursul și acțiunile lor putea fi înțeleasă și legată de îngrijorările și problemele lor umane. Limbajul lor, care de obicei părea inițial o aberație, se dezvăluia prin traducerea lui Jan sau prin dialogul cu pacientul (avea aici o dibăcie inegalabilă) ca fiind în mare parte o comunicare inteligibilă care marca umanitatea esențială a ciudatelor creaturi pe care, la început, le tratasem cu izolare defensivă și reductivă². Am învățat de la Jan că acești nebuni nu erau chiar atât de diferiți de noi. Această idee, o lecție esențială pentru oricine urmărește să ajute o persoană psihotică, aduce cu sine propriile anxietăți, dar a învățat să-i suportăm și chiar să aflăm de la ei lucruri despre noi înșine, precum și despre pacienții noștri, făcea parte din meseria noastră. Îi sunt extraordinar de recunoscător lui Jan pentru ceea ce m-a ajutat să înțeleg.

Jan avea un fel unic, de neuitat, de a se mișca — atât cu ticuri, cât și athletic; își folosea corpul în mod expresiv aproape tot timpul. „Noi, europenii, vorbim cu mâinile“, ne-a anunțat el, cerându-și cumva scuze. Vorbea cu mâinile, dar și cu labele picioarelor și toracele. M-am întrebat dacă nu avea o formă ușoară a sindromului Tourette. Față în față cu un pacient schizofren, el adopta și adapta tiparele de vorbire ale acestuia, gesticulația expresivă sau imobilismul lui și forma de gândire (de tip proces primar) pentru a deveni o versiune maghiară mai animată, uneori caricaturizată, a unei imagini în oglindă

² „Macbeth este un psihotic paranoic“, a spus unul dintre colegii cu care abia începusem rezidențiatul după ce am urmărit împreună o reprezentație a piesei. Mi s-a părut că nu a înțeles nici *Macbeth*, nici psihoza paranoică.

a persoanei pe care o intervieva. Când noi, ca proaspeți rezidenți, nefamiliarizați cu psihoticii și încă temători față de ei, am văzut acest tip de demonstrație pentru prima oară, dr. Frank, în exhibiționismul lui kinetic dramatic și exagerat, ne părea mult mai nebun decât pacientul. După interviu, el proclama cu vervă: „Știu, toți credeți că sunt *meshugga*³, nu-i așa?” (așa era). „Dar pacientul este cel *meshugga*. Eu sunt doar *meshugoid*⁴”. Teza mea din această carte este că noi, chiar și cei mai sănătoși mental dintre noi, suntem cu toții într-o oarecare măsură „meshugoizi” — dar cele două categorii pot coexista, desigur, înăuntrul aceleiași persoane.

Această carte nu este despre diagnostic, pe care îl socotesc a avea o utilitate limitată (vezi Shengold, 1989); nu mă ocup aici de psihozele majore. A-ți da seama de ubicuitatea delirurilor vieții cotidiene nu necesită ca psihanalistul să aibă a treia ureche sau un ochi în plus (*Un Oeil en trop*⁵). Percepția și a percepția acestui „fapt” existențial sunt disponibile observatorului și autoobservatorului inteligent și sunt înregistrate în operele marilor autori de ficțiune, biografie și autobiografie, cu toții fini psihologi. Gândiți-vă la personajele și, în anumite cazuri, la viețile lui Shakespeare, Cehov, Tolstoi, Turgheniev, Balzac, Stendhal, Flaubert, Proust, Jane Austen, Dickens, surorile Brontë, George Eliot, Henry James, Ibsen; sau la operele nonficionale ale lui Montaigne, Rousseau, Saint-Simon, Herzen; și la cărțile despre viețile multor altor mari (sau mai puțin mari) bărbați și femei din toate domeniile. Dar această carte este scrisă nu pentru a indica ceea ce poate afla oricine destul de ușor despre ceilalți și, fără tragere de inimă,

³ Nebun (ebr.). — N.t.

⁴ Joc de cuvinte, sufixul „oid” având semnificația „în formă de”, „aspect”, „aparență” (N.red.).

⁵ Titlul unei cărți a psihanalistului André Green; este o traducere în franceză a unui vers dintr-un poem de Hölderlin referitor la Oedip.

despre sine. Doresc să accentuez dificultățile pe care le provoacă în relația dintre ființele umane urmele *meshugoid* ale funcționării mentale diferite, vibrant schimbătoare, ale sugarului și copilului mic. Vreau să mă axez în mod specific pe curenții emoționali infantili reziduali, așa cum se prezintă ei în relația dintre psihoterapeut și pacientul său adult. Acești curenți atât motivează, cât și împiedică orice tip de travaliu psihanalitic, deoarece ei afectează profund fenomenele transferului⁶ și rezistenței pe care se bazează psihanalizele clinice. În tratament, rezistențele provin uneori din negarea aspectelor infantile ale reprezentărilor mentale ale pacientului legate de sine, de părinți și de alte persoane care (prin intermediul transferului) au luat locul părinților în mod tranzitoriu sau semnificativ. Deseori, un pacient raționalizează o trăsătură de caracter, o defensă sau un simptom bizar spunând: „Oh, mama (tata) e așa!” Acest lucru se dovedește a însemna (deși nu este întotdeauna enunțat ca atare) „Așadar, nu contează!” Prin urmare, nu este „asumat” (vezi Capitolul 7).

Am consultat odată o femeie de 30 de ani din Vestul Mijlociu. Analistul ei, pe care nu-l cunoșteam, citise cartea mea *Soul Murder*, despre abuzul asupra copiilor și incest. El o îndemnase să vină la New York și să-mi vorbească despre relația cu tatăl ei, care aparent nu se modificase prea mult chiar după ani de terapie și analiză. Mama pacientei murise chiar când pacienta, copil unic, ajunsese la pubertate. Tatăl ei nu s-a recăsătorit. Se aștepta ca fata să preia toate îndatoririle mamei, iar în mare parte ea s-a supus, având grijă de

⁶ Transferul se referă la tendința umană de a „transfera” sentimente trăite inițial în relație cu cele mai timpurii „obiecte” semnificative ale pulsionilor instinctuale și intereselor mentale, părinții, asupra altora — și, așadar, asupra terapeutului sau analistului; rezistența se referă la operația forțelor defensive, așa cum intră în joc în relație cu terapeutul sau analistul în terapia psihologică.

casă și jucând rolul de amfitrioană pentru tatăl ei. Până de curând, avusese puțini prieteni. Era evident că era inteligentă și că fusese o elevă și o studentă bună, dar izolată din punct de vedere social. Părea mai mult copil decât femeie matură. Deși conform spuselor ei tatăl ei nu se culcase cu ea, nu numai că glumea mereu pe seama aceasta, ci și o îmbrățișa și încerca s-o pipăie. El voia să doarmă în patul lui, iar când călătoreau împreună insista întotdeauna să doarmă la hotel într-un pat dublu. În timpul interviului, mi-a descris amănunțit modul lui de seducție; cuvintele ei conțineau nemulțumire și chiar indignare, dar tonul ei era indiferent. Am avut impresia clară a unui zâmbet de automulțumire în timp ce descria tentativele tatălui ei și amestecul de supunere și refuz cu care reacționase. Tatăl ei i-a stricat toate relațiile apropiate, nu numai cu băieți și bărbați, ci chiar și cu prietenele. El se retrăsese din afaceri și scopul principal al vieții lui părea să fi devenit a fi companionul fiicei lui. Au devenit un cuplu și mergeau peste tot împreună.

În final, după mai mulți ani de tratament, psihiatrul/analistul ei insistase să se mute din casa părintească și să-și ia apartamentul ei și un loc de muncă. A făcut acest lucru, dar slujba ei era una neînsemnată, iar câștigurile abia îi acopereau cheltuielile de întreținere. A început să aibă câteva prietene. A apelat la tatăl ei pentru plata tratamentului, dar el a făcut acest lucru cu reticență și întârzia mereu cu plata, făcându-l pe analist să aștepte. În ceea ce privește mutatul ei din casa părintească, se plângea că tatăl ei venea mereu în vizită — chiar o aștepta în sala de așteptare a cabinetului. El planifica vacanțe împreună „drăguțe”, pe care pacienta le găsea aproape irezistibile.

Am început să simt ceva din frustrarea trăită probabil de către analistul ei referitor la motivația acestei biete victime a dorințelor posesive și sexuale ale tatălui ei. Mi

se părea că era într-o stare de sclavie secretă, predominant masochistă, consimțită, poate chiar entuziastă — o sclavie care este de asemenea o legătură, una care pune în scenă ceva din răzbunarea și satisfacția de a-și frustra atât tatăl, cât și analistul. Reușise cumva să-și reconstruiască situația parentală timpurie făcându-i pe tată și pe analist să se certe din cauza ei; aceștia, nu ea, deveniseră responsabili pentru acțiunile și sentimentele ei. Așadar, ar trebui să nu fi fost surprins (și totuși am fost șocat) când am observat că, atunci când pacienta vorbea despre tatăl ei, își îndrepta capul spre sala de așteptare a cabinetului meu. M-am surprins spunând: „Doar nu vrei să spui că ai venit aici cu tatăl tău”. „Ba da, e în sala de așteptare. A insistat să vină. Și, deși a promis că rezervă două camere de hotel, a luat una singură!” Acest lucru a fost proclamat cu un zâmbet triumfător. Atât pacienta, cât și tatăl ei aveau tendințe similare care implicau tot felul de maniere și practici bizare; ambii erau plini de o duplicitate pentru care nu-și asumau nicio răspundere și ambii erau supuși a ceea ce Pascal numea „iluzii voluntare”⁷. N-aveam mari speranțe că această femeie va fi cu adevărat motivată să se separe de tatăl ei. Erau uniți în „nebunia” lor comună. Am tras concluzia că nu numai separarea pacientei de tatăl ei era o operațiune de tip simulacru, ci și consultația, și m-am temut că analiza ei ar putea fi la fel.

Dorința pacientei de schimbare părea să fie acompaniată de opusul ei. Ceea ce era „delirant” aici era clivajul defensiv prin care era imposibil să integreze dorințele contradictorii — un clivaj vertical în minte care reprezintă un tip primitiv de funcționare mentală ce înfloarește în perioada timpurie a dezvoltării mentale.

⁷ Vezi epigraful acestei cărți. Desigur, „iluziile” nu sunt întotdeauna voluntare; ele pot fi inconștiente sau undeva la mijloc.